

Zelenka, Miloš

Za René Wellkem (22.8.1903-10.11.1995)

Opera Slavica. 1996, vol. 6, iss. 1, pp. 41-44

ISSN 1211-7676 (print); ISSN 2336-4459 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/116903>

Access Date: 27. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

* MATERIÁLY - ZPRÁVY - KRONIKA *

Za René Wellkem (22. 8. 1903 - 10. 11. 1995)

René Wellk patřil k legendám světové literární teorie a komparatistiky, proslul jako systematik originálně slučující anglosaský New Criticism s tradicí kontinentálního evropského myšlení, zejména s impulsy ruského formalismu a českého strukturalismu. Badatel jako člen Pražského lingvistického kroužku (na jeho přednášky docházel od roku 1930, v roce 1934 se stal řádným členem) nikdy nebyl ortodoxním strukturalistou: extenzita heuristického studia, dispozice teoreticky promyšlet rozsáhlý literární materiál spolu se schopností kondenzující komparace a logické kombinace vedly např. k většímu pochopení filozofující ingardenovské fenomenologie či ke kritičtější revizi strukturalistického zkoumání "vnějších zásahů" do "samopohybu" básnické formy, celkově k syntetizujícímu pohledu na literaturu a způsob její interpretace. Již v 30. letech - v souladu se svým učitelem O. Fischerem - konstatoval, že pro výklad uměleckého artefaktu je relevantní nejen estetická funkce znaku, ale i fakt, kdo je jeho tvůrcem, tj. struktura básnické osobnosti. V dosud nezveřejněné korespondenci s O. Fischerem Wellk pregnančně formuloval zásady své literárněvědné metody: odborné práce publikovat převážně v angličtině, analytičnost a suchá věcnost podání, které by mělo vyjadřovat střídavé historické souvislosti a později vyúst'ovat ve větší celky: "...musím něco velkého udělat ve svém oboru. Právě abych se zhostil tohoto čirého odbornictví, ale nikdy nechci ztrácet souvislost s jinými duchovými vědami a ovšem s uměním."

Wellkova pozice byla často označována jako "centristická", neboť se v ní vždy projevovala distance od extrémních výkyvů literární vědy. Wellkovi kritici a obdivovatelé v jeho pracích shledávali nejrůznější vlivy a inspirace, jimž však badatel nikdy absolutně a trvale nepodleh. Můžeme k nim přiřadit i kritické studium Nietzscheho filozofického díla, jehož dualitní charakter poznamenal badatelovy úvahy o smíru "čirého odbornictví" se "živým uměním". Téměř neznámým faktem zůstává, že např. Wellkova obsahová aktualizace termínu "perspektivismus" (přesvědčení o relativnosti jevů, do jejichž existence se promítají subjektivní soudy, badatel rozvedl v názoru o pevném ontologickém statusu díla, na které lze nahlížet z nejrůznější perspektivy, přitom však nepřes-

tává být objektivně vystupující celistvostí) byla převzata z Nietzscheho Radostné vědy. Obdobně Wellek při koncipování teorie literárních dějin, kde se distancoval od deterministického pozitivismu a biografického psychologismu, vycházel z Nietzscheho spisu O užitku a škodlivosti historie pro život kritizujícího propast mezi spekulativní teorií a živým, hodnoty tvořícím uměním.

Podobných příkladů bychom mohli uvádět více, nesnadno uchopitelná Wellkova metodologická pozice stále čeká na své kritické zhodnocení. Nepochybně tu platí tvrzení, že genezi a následné formování této metody, která po roce 1945 vyústila v monumentální encyklopedismus dějin literární vědy, třeba hledat v meziválečném Československu: bilingvální jazyková výchova, inspirativní ovzduší Pražského lingvistického kroužku, vliv univerzitních učitelů V. Mathesia, O. Fischera, V. Tilleho, A. Krause ad., časté studijní cesty do Anglie a USA - to byly impulsy formující počátky Wellkova literárněteoretického myšlení.

Jestliže podrobné životopisy a odborné studie budou analyzovat Wellkův přínos světové literární teorii a komparatistice, připomeňme některá fakta - v českém prostředí ne běžně dostupná. Wellek, který se narodil roku 1903 ve Vídni, vyrůstal v multikulturálním rodinném ovzduší, jež přispělo k náboženské a politické toleranci a také k formování středoevropského cítění, které si badatel uchoval i po trvalém odchodu z Československa roku 1939. Zatímco otec Bronislav byl aktivním svobodným zednářem, agnostickým intelektuálem, který se jako český vlastenec obdivoval učení T. G. Masaryka, matka Gabrielle von Zelensky narozená v Římě plynně hovořila německy, francouzsky, anglicky a italsky, po otci pocházela ze západopruské šlechty polského původu a po své švýcarské matce se stala přesvědčenou luteránkou. Wellkovo "středoevropanství", které navazovalo na rodinnou tradici, vycházelo z vědomí jazykově-etnických specifík tohoto regionu, z respektování jeho pohyblivých geopolitických hranic scelovaných řadou nejrůznějších kulturních center.

V trojici rozhovorů vedených s neméně světoznámým germanistou P. De-metzem na stránkách Cross Currents (1990-1992) se Wellek i přes své americké občanství označil za Středoevropana s vyhraněným vztahem k češtině, němčině a angličtině, současně však uvedl, že stará "Mitteleurope" existující za habsburské monarchie není možná v důsledku politických změn. Samotný pojem vymyslel Friedrich Naumann v roce 1915 jako součást německé militaristické propagandy ideologicky podporující vytvoření středoevropské monarchie, navíc vágní hranice tohoto termínu jsou zatíženy nostalgií a historickým sentimentem. Celkově Wellek ve vztahu ke středoevropanství vyjadřuje skepsi: mezi Lublaní, Prahou, Terstem, Budapeští a Vídni nefungovala intenzivní komunikace, tato místa však spojuje jejich postoj k Západu: např. analogie mezi slovanskými

literaturami nejsou dány vnitřní strukturou a vzájemnou slovesnou cirkulací, ale především působením stejných západních literatur.

Původně Wellek začínal pod Fischerovým vlivem jako germanista a překladatel z němčiny (tlumočil J. V. Sládka, J. Zeyera, J. K. Šlejhara, O. Fischera ad.), postupně se orientoval na angličtinu, z níž rovněž příležitostně překládal. Získání docentury na Karlově univerzitě počátkem 30. let prací Kant in England 1793-1838 (Princeton, 1931) zvýšilo jeho mezinárodní vědeckou prestiž, kterou již tehdy oceňovali badatelé jako Paul van Tieghem, L. L. Schücking, H. Vaihinger, B. Croce ad. Protože v domácím prostředí nebyly dobré vyhlídky profesního růstu na univerzitě, Wellek v roce 1935 odešel jako lektor československého jazyka a literatury do Londýna, na School of Slavonic and East European Studies, King's College, kterou založil T. G. Masaryk za první světové války. Vzhledem k tomu, že nevyšly Mathesiovy plány na Wellkovu profesuru v oboru srovnávací literatury roku 1937 (místo bylo uprázdněno úmrtím F. X. Šaldy a penzionováním V. Tilleho), roku 1939 Wellek sdělil pražské fakultě úmysl přijmout nabídku z Iowa State University přednášet na místní katedře anglické literatury o teorii a metodách literární historie pro "graduate students", zároveň v dopise profesorskému sboru slíboval i na novém pracovišti "pracovat ve prospěch šíření znalostí o české kultuře". Pozdější jmenování profesorem slavistiky a srovnávacích literatur na Yaleově univerzitě roku 1946 přetrhlo existenční pouto s Československem a s Karlovou univerzitou.

V Americe se Wellek proslavil jako spoluautor dnes legendární Theory of Literature (New York, 1949; společně s A. Warrenem) a jako tvůrce impozantního osmidílného projektu A History of Modern Criticism 1750-1950 (New Haven and London, 1955-1992), početná bibliografie obsahuje desítky knih, stovky vědeckých studií a odborných recenzí. Nikoli náhodou byl v badatelských medailóncích často citován výrok kritika z časopisu Modern Language Quaterly (1965) v tom smyslu, že René Wellek je patrně nejvzdělanějším člověkem v Americe. Vedle desítek čestných doktorátů a hostování na řadě evropských a amerických univerzit (emeritním profesorem se Wellek stal roku 1972) byl na prvním kongresu Československé společnosti pro vědy a umění v roce 1962 zvolen předsedou této exilové organizace. Podle osobního sdělení prof. Demetze měl těžce nemocný Wellek (od roku 1985 byl nepohyblivý) upřímnou radost z vysokého státního vyznamenání - Řádu T. G. Masaryka I. stupně - které mu udělil v nepřítomnosti prezident V. Havel (28. 10. 1995) dva týdny před smrtí.

Autor těchto řádků se s Wellkem nikdy osobně nesetkal, přesto měl tu čest s ním od roku 1992 korespondovat. Wellkovy dopisy vyjadřovaly zájem o dění v Čechách, kriticky reagovaly na rozpad republiky a pozorně sledovaly domác

slavistickou a komparatistickou produkci (D. Ďurišin, A. Měšt'an). Jako badatele generačně mladšího téměř o šedesát let mě těšily zdvořilostní sympatie, s nimiž Wellek kvitoval studie a recenze v časopisech Slavia, Germanoslavica, Slovak Review a Opera Slavica věnované jeho meziválečnému působení v Československu. Řadu archivních dokumentů týkajících se jeho osoby, jejichž xeroxy jsem zaslal přes oceán, Wellek neznal a snad po půl století jemu samotnému osvětlily některé zásadnější a sporné momenty z dob minulých. Jestliže Wellkovým úmrtím odešel jeden z posledních členů Pražského lingvistického kroužku, světová literární věda v něm ztratila velkou osobnost a česká kultura velkého Čecha, který chtěl být podle vlastních slov filologem v starém, původním slova smyslu: "Milovníkem a služebníkem slova" Autor nekrologu zároveň děkuje prof. A. Měšt'anovi a prof. P. Demetzovi za nezištné poskytnutí některých údajů.

Miloš Zelenka

Historické setkání českých a ruských historiků a archivářů

Ve dnech 1.-2. prosince 1995 se u příležitosti zasedání Česko-ruské (Rusko-české) komise historiků a archivářů konal v budově Ústavu mezinárodních vztahů v Praze vědecký seminář. Řídili jej předseda Českého národního komitétu historiků doc. dr. Vilém Prečan, akademik G. V. Sevost'janov, doc. dr. J. Pecka, R. G. Pichoja. Ve dvou dnech vystoupila řada referentů a koreferentů s velmi zajímavými a především závažnými vystoupeními.

Česká část Česko-ruské komise historiků a archivářů (podobně jako i ruská část) je zřízena rozhodnutím Národních výborů obou zemí. Tyto orgány jmenují předsedu obou částí Komise a jsou seznamováni s případnými změnami v jejím složení i s výsledky její činnosti.

Úkolem komise je všestranně podporovat vědeckou a vůbec odbornou spolupráci historiků a archivářů v nejrůznějších formách a institucionálních rovinách. V žádném případě však komise nenahrazuje vzájemné iniciativy, kontakty a činnost vědeckých ústavů, vysokých škol a archivních pracovišť, naopak, svoje plány uskutečňuje ve spolupráci s těmito pracovišti.

Existence a práce Komise je součástí aktivit vyplývajících z kulturní dohody mezi Ruskou federací a Českou republikou. Spolupracuje proto s příslušnými útvary ministerstva zahraničních věcí, ministerstva kultury a s jinými státními institucemi.

Pracovní program Česko-ruské či Rusko-české komise historiků a archivářů se konkretizuje a hodnotí jak na schůzkách jednotlivých částí Komise, tak na